

Владимир Вулетих*

Филозофски факултет Београд

МИТОЛОГИЗАЦИЈА 5. ОКТОБРА

Сажетак

У тексту се анализира јавно обележавање двадесетогодишњице 5. октобра. Након вишегодишњег опадања интересовања за овај догађај, ова годишњица је показала неувобичајено велико интересовање које се огледало у мноштву телевизијских емисија и стручних конференција и скупова на којима су евоциране успомене и анализирани различити аспекти овог догађаја. Посматрајући и анализирајући садржај ових догађаја испитивали смо тезу да су они искоришћени за митологизацију тог догађаја. У раду су испитивани функција, структура и питање носилаца мита о 5. октобру.

Кључне речи: мит, 5. октобар, револуција, Косовски мит.

Двадесетогодишњица ”5. октобра” био је повод да се, као и сваке године, оживи сећање на велике уличне демонстрације након којих је Слободан Милошевић поднео оставку на место председника Савезне Републике Југославије и тиме отворио простор за смену власти не само на савезном већ и на републичком нивоу, чиме је симболично (испоставиће се и једино симболично) завршена једна ера у историји Србије. Протоком времена, обележавању тог датума придавало се све мање пажње, а већ након пете годишњице стекао се утисак да се о 5. октобру нема више шта рећи, односно да је сваки разговор о тој теми само јалово подсећање на високо подигнута и потом неиспуњена очекивања. Осврћући се на претходних

---

* vlada.vuletic@gmail.com

двадесет година различити аутори мање-више слично виде промене у односу јавности према 5. октобру. Тако, на основу анализе текстова које су 5. и 6. октобра објављивала два дневна листа током претходних двадесет година, Спасојевић и Лончар препознају три дискурса о 5. октобру: дискурс изневерених очекивања (са мноштвом подваријанти); дискурс недовршене револуције; и дискурс заборав и повратака деведесетих (Станојевић и Лончар, 2020). У основи, ова анализа релативно прецизно описује главне погледе и теме око којих су се вртеле дебате о 5. октобру. Међутим, поменути оквир анализе одвео је ауторе до погрешног закључка да је двадесетогодишњица прошла незапажено у сенци формирања владе, што је у ”потпуности потиснуло обележавање двадесете годишњице промена” (Спасојевић и Лончар, 2020:108). Управо супротно, двадесетогодишњица 5. октобра је обележена много упадљивије него било која од претходних годишњица. Поменимо само документарни ТВ филм произведен управо за ту прилику који је емитованом на првом програму јавног медијског сервиса у ударном термину¹. Осим тога, и друге телевизије са националном фреквенцијом имале су прилоге о овој годишњици, а Хепи ТВ је своју најгледанију вечерњу дебатну емисију Тирилица посветила тој теми. Телевизија Н1 је емитовала специјалну целовечерњу емисију под сугестивним називом *Омета победа*. Најзад, као ретко до сада организоване су три, медијски пропраћене трибине и конференције на којима се дебатовало поводом двадесетогодишњице 5 октобра². Бројност ових догађаја и покушај да се поново пробуди интересовање за овај датум, што је очигледан контраст у односу на претходне године, били су повод за овај текст, а летимичан поглед на њихов садржај пробудио је идеју о митологизацији 5. октобра која ће бити развијена у овом тексту.

---

1 Списак извора дат је на крају текста.

2 Трибина *5. октобар - 20 година касније* одржана 5. октобра 2020- у Нишу; Трибина у организацији ФЕС *5. октобар 20 година после*, одржана 5. октобра 2020. у Дорћол плацу; и конференција *20. година 5. октобра* одржана 5. октобра на ФПН у Београду под покровитељством фондације Ханс Зајдел.

ПОЛИТИЧКИ МИТ - ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Има ли наратив о 5. октобру снагу да постане мит? Пре него што одговоримо на ово питање потребно је дати неколико општих напомена о самом појму и карактеристикама политичког мита. Конвенционално одређење каже да је мит предање о јунацима и њиховим натприродним делима које има снагу да пробуди снажна колективна осећања. У негативној конотацији, мит је преувеличана приповест о неком догађају или личности(ма) које нема утемељење у реалном животу.

Било како било, сваки мит има своју структуру и поруку која, ако је снажна, може да подстакне веровање. Мада говори о прошлости, значење мита је универзално и односи се подједнако на прошлост, садашњост и будућност. Митови тако постају завештање будућим генерацијама. Политички митови, како каже Милан Матић, теже да се успоставе као основа вредновања и уверења људи о њиховом друштвеном поретку и политичким односима у њему, односно као важеће представе о држави, политичком ауторитету, вођству, хијерархији, моћи и владању, поштовању поретка, једнакости или неједнакости и слично, било да се ови оправдавају или оспоравају (Матић 1984:101, према Стојадиновић и Гордић, 2016). Ма колико био ирационалан политички мит увек представља основу за подупирање рационалних политичких активности. За нашу тему важно је истаћи да ”Митска прича сама по себи постаје документ и средство да се помоћу реконструкције прошлих збивања прихвате сугестије о неминовном расплету садашњих и будућих проблема и догађаја који су у току, односно који се очекују (Матић, 1984:111). У том смислу, никада није довољно нагласити да политички митови немају самосталну унутрашњу снагу нити смисао ван датог политичког контекста. Матић указује да митови настају у кризним временима као наговештаји и тежње за променама у друштвеним односима.³

3 ”Времена политичких митова по правилу, одговарају припремним стањима друштвених промена: то су стања у којима човек или још увек себе није нашао, или је себе већ изгубио. У политичким митовима обнављају се древне колективне наде и вера човечанства у правичну, стабилну и солидарну људску заједницу, због чега се на великим историјским прекретницама и јављају ми-

У политичким митовима дају се тумачења прошлости и пројекције будућности ”са намером да се пружи аргументација и образложе за садашње околности, да би се покренула осећања и мотивације колективних акција (Матић, 1984:104-105).

Поједини аутори сматрају да политички митови нису самоникли и да не представљају спонтани одговор групе на друштвену ситуацију, ”већ да су искључиво вештачки производ појединаца (или уских друштвених група). Тако Е. Касирер пише да су политички митови „вештачки производи које су створили веома веште и лукаве занатлије“. По њему, модерни политички мит је „начињен по плану” (према Рашић, 2000:276).

Међутим, колико год мајсторски развијена, не постаје свака политичка идеја мит. Мит постају само оне идеје које бивају масовно прихваћене и које постану ”битан елеменат свести великог броја људи те стога представља значајан детерминишући фактор њиховог политичког понашања” (Рашић, 2000:278). Тек у том случају они могу постати агенс политичких промена или пак фактор стабилизације датих друштвених односа.

Неколико догађаја у новијој политичкој историји Србије стекло је статус мита. Оставимо ли по страни два светска рата, који су по себи митолошко плодно тло, као митски датуми могу се издвојити: 27. март 1941, одговор на резолуцију Информбироа 1948. и студентске демонстрације 1968. Ови догађаји још увек постоје у живом сећању, али на њихову митологизацију као и демитологизацију утицале се политичке прилике и значајан рад група које су градиле и разграђивале те митове. Већ након смрти Јосипа Броза Тита, мит о 1948. почео је да се поткопава сведочењима голооточана, а кључну улогу у том смислу имала је литература, у почетку посебно романи Антонија Исаковића и Драгослава Михаиловића, као и филмови попут Кустуричиног ”*Отац на службеном путу*”.

Мит о протестима 1968 створен је у окриљу ”беби-бум” генерације. Рођени и васпитавани у једном времену и духу, припадници те генерације суочили су се са потпуно

ленаристички митови, односно митови хиљадугодишњег царства (од Римског царства до Хитлеровог Трећег Рајха, итд.)” (Матић, 1984:132/3)

новим потрошачким друштвом које се рађало пред њиховим очима. Тај прелаз из индустријског у потрошачко друштво, као и пораст друштвених неједнакости без којих је оно незамисливо, оставио је мноштво последица које су у свести те генерације изазвале револт. Тај контраст произвео је идеје које су непоновљиве и тешко схватљиве за друге генерације. Он никада није демитологизован, мада је било покушаја да се различитим читањем тих догађаја извитопери значење које је имао за ту генерацију. Ма колико био снажан, он је, као и мит о Че Гевари, поражен од културе против које је устао. За њега би се могло рећи да је први комерецијализовани мит који је остао више носталгични симбол него мит који има снагу да усмерава друштвене токове и промене које су уследиле наредних деценија.

Једино је, мада у модификованој форми, деколонизованој од утицаја КПЈ/СКЈ, опстао мит о отпору пакту са Хитлеровом Немачком јер се он добро уклопио у овдашњу ослободилачку политичку културу. Могуће је да би у другим геополитичким околностима опстао и мит о сукобу са Информбироом, али је улога Русије у савременим политичким збивањима на овом простору, посебно у очувању резолуције УН 1244 којом се, макар и формално, штити територијални интегритет Србије учинила да се на однос према Русији гледа сасвим другачији начин⁴.

Сваки мит надовезује се и баштини елементе претходних митова који су се укоренили у колективној свести. Ако не најстарији, несумњиво најзначајнији мит на овим просторима, који и данас у значајној мери одређује политичко понашање је Косовски мит. Његове елементе, мање или више истакнуте и на различите начине укомпоноване, лако је пронаћи у сваком од поменутих митова независно од њихове идеолошко-политичке конотације. Могло би се рећи да што је структура појединог мита сличнија Косовском миту то је и шанса да он буде политички употребљив тим већа.

---

4 Шире о митовима социјализма видети у Деспотовић и други, Митови епохе социјализма, https://www.chdr-ns.com/pdf/knjiga_mitovi_epohe_socijalizma.pdf

ИМА ЛИ 5. ОКТОБАР СНАГУ ДА ПОСТАНЕ ПОЛИТИЧКИ МИТ?

Да бисмо одговорили на питање из поднаслова морамо се запитати шта би данас уопште била функција стварања мита о 5. октобру. Морамо, такође, одговорити на питање каква је структура тог мита и које елементе он садржи, а који му недостају да би постао снажан мит који би одговорио својој функцији. Морамо најзад препознати ко су носиоци тог мита. За одговор на ова питања послужиће нам анализа неколико извора. Документарни филм *Дан једне наде*; ТВ дебата посвећена 5. октобру у оквиру емисије *Ћирилица* на ТВ Хепи; специјална емисија *Отета победа* емитована на телевизији Н1 и зборник *20. година 5. октобра* у коме су објављени радови настали на основу излагања на конференцији одржаној на ФПН у Београду коју су организовали ФПН и фондација Ханс Зајдел.

Већина политичких мислилаца ће се сложити да политички мит, генерално, има три функције које су заједничке за било који политички поредак. То су обликовање смисла, интеграција и легитимација⁵. Ни једна политичка заједница не може да се изгради само на рационалним основама. Свакој је потребан одређени мит који ће помоћи испуњењу наведених функција. Али шта конкретни политички мит значи може се, како тврди Ципек, установити тек када се види на какво политичко деловање подстиче и ко се њиме и у које сврхе служи. У том смислу, митови су важно оружје симболичке политичке борбе. При том је потпуно неважно да ли политички мити има функцију рушења или очувања поретка (Ципек, 2012).

Управо на тај начин овде схватамо и покушај да се изгради мит о 5. октобру. Анализа већине текстова у

---

5 Политички мит је много ужи и ове три функције се углавном односе на социјалне функције мита. Може се говорити о много ширем дијапазону функција које митови имају међу којима је социјална само једна од њих. Поједини аутори наводе четири основне функције мита: 1) метафизичка или мистичка (усклађује човјекове свијести са условима живота); 2) космолошка (обликује погледе на свијет); 3) социолошка (очување друштвеног поретка); 4) психолошка функција (успостављање душевног мира унутар човјека) (Вукомановић, 2002); На другим местима је та класификација много разубјенија (Башчаревић, 2018).

поменутом зборнику показује да они, без обзира шта им је тема и на који начин тумаче домете 5. октобра, имају функцију да га поставе као утемељивачки мит који служи као инспирација за успостављање либерално-демократског поретка. Пети октобар у већини текстова представља, с једне стране, прекретницу, а са друге стране, инспирацију која је тим снажнија што је идеал мање остварен.

Већ у уводнику, у првој реченици, уредник зборника истиче тај утемељивачки значај 5. октобра за који каже да представља "неку врсту прекретнице на основу којих се деле епохе"⁶ (Орловић, 7), али додаје да се "двадесет година касније намећу слична питања и сличне дилеме" (Орловић, 7).

За мит наравно није битно да буде логички утемељен нити искуствено подржан, довољно је да буде реторички убедљив. У том смислу деоба на епохе - једну нежељену а живљену, а другу прижељкивану која се описује у свом идеалном облику, делује прихватљиво и неупитно.

Управо ту активистичку ноту препознајемо у већини текстова. Она је негде тек назначена а негде развијена до конкретних упутстава. Овај аспект је посебно истакнут у тексту који се бави анализом улоге покрета Отпор у петооктобарским променама и могућностима да неки ови друштвени покрет одигра сличну улогу у промени садашњег режима. Тако аутори овог текста закључују да им је циљ био да покажу "да је за успешност антиауторитарне мобилизације потребно постојање делегитимизованог режима, са урушеном спољном подршком, те постојање снажније економске кризе, која пре свега, погађа средње слојеве становништва. Овакав контекст, уколико је праћен снажењем протесног потенцијала грађана, представља плодно тло за јављање нових покрета који могу да буду прелома снага у рушењу ауторитарног поретка. (Пудар и Делибашић, 2020:85)

Интересантно је да поједини аутори ламентирају над недостатком дискурса који би одговарали либерално-демократском миту. У том смислу посебно се апострофира дискурс грађанског активизма за који се верује да би могао

---

6 Идеја о 5. октобру као "дану прелома", "политичкој револуцији" присутна је и код Павловића и Кишјухаса и у основи има исту функцију да 5 октобар прикаже као утемељење новог демократског поретка.

да буде значајан за данашњу ситуацију која ”неумољиво подсећа на период деведесетих година”. Управо та чињеница по њиховом мишљењу ”реактуализује симболе и расправе” о петом октобру (Спасојевић и Лончар, 2020:108).

У тексту Деспота Ковачевића (Ковачевић, 2020) анализира се развој популизма у Србији у последњој деценији од доласка СНС на власт. Иначе, популизам је последњих година постао популаран концепт за објашњење глобалног слабљења либералне демократије. Тај појам који је истовремено и пре свега постао политичка етикета, неретко служи као некритичко оправдање за неиспуњена обећања либералних демократа и начин да либерална демократија сачува легитимитет, а да се истовремено, одговорност за нагомилане друштвене проблеме пребаци на противнике либералне демократије. Интересантно је што би према критеријумима којима се дефинише популизам⁷ било која политичка позиција у данашње време, па и сама либерално демократска на начин на који је практикују њени протагонисти, могле да буде означена као популизам.

И у осталим текстовима указује се више на осујећеност појединих аспеката неоствареног либерално-демократског идеала који се чинио достижним и остваривим 5. октобра али који је сада поново угрожен. То се односи како на позицију цивилног друштва (Клеут, 2020), тако и на позицију служби безбедности (Ејдус, 2020), или на укупну позицију државе (Павловић, 2020).

Заправо ни један аспект друштвеног живота, о коме је у овом зборнику било речи, није анализиран у контексту конкретних историјских, структурних, међународних и регионалних околности. Уместо тога, безмало сви аутори су пратили идеолошку матрицу у којој је време пре 5. октобра представљено као ”пакао” (у коме је Србија водила 4 рата), а време после 5. октобра као ”откривени рај” који

---

7 Таргат истиче да се популистички покрети, партије и појединци одликују следећим карактеристикама:

- а) непријатељски однос према репрезентативној демократији;
- б) концепт служења ”отаџбини” и ”народу”;
- ц) недостатак основних вредности и принципа и камелеонски карактер;
- д) ширење атмосфере екстремне кризе;
- е) важна улога харизматског лидера (Према Ковачевић, 2020)

је истина брзо изгубљен, а Србија се 2012. године вратила у преддемократско стање. Читав зборник је, заправо, покушај да се без контекстуалне анализе, са изузетком пар текстова, одговори на питање - како успоставити либерално-демократски поредак. Пети октобар је послужио само као инспирација.

Само у два текста, изашло се из овог клишеа (Антонић, 2020, Ђурковић, 2020). Управо одступање од поменуте матрице које је видљиво у овим текстовима посредно сведочи о разлици између текстова који имају аналитичку и оних који имају митотворачку функцију која се огледа у залагању за либерално-демократску револуцију која би избегла грешке које су направљене пре двадесет година.

СТРУКТУРА МИТА О 5. ОКТОБРУ

Када говоримо о структури мита прво чега се сетимо су Клод Леви Стросова истраживања структуре античких митова (Лич, 1982). Међутим, далеко од помисли да би у структури савремених политичких митова могли да пронађемо дубље скривене поруке. Напротив, савремени политички митови једва да су нешто више од огољене политичке пропаганде. Ипак, то - "једва нешто више" - јесте у фокусу нашег истраживања. Да би политички мит испунио своју сврху он мора вешто да комуницира са онима којима се обраћа, а то се, како каже Ципек, може постићи "ако се уклопи у неку заједницу сећања" (Ципек, 2012:14). Као што истиче Дејана Мијић "Не треба заборавити да је митска структура мишљења традицијом одређена и чврсто укорјењена у подсвесно. Када се из изворних митова преузму одређени симболи и обрасци и реструктурирају у савремену реалност, настају савремени митови који, управо зато што "васкрсавају" најосетљивије стереотипе и погађају најболније тачке заједничког колективног памћења, могу постати моћна политичка оружја" (Милијић-Субић, 2009).

Овде на ствари ништа не мења на који начин се ствараоци мита односе према актуелним политичким питањима. У том смислу сасвим је на месту запажање према коме: "Политички мит као савремена творевина подједнако је актуелан у

тоталитарним покретима, као и у онима који претендују на демократичност” (Милијић-Субић, 2009).

Зато, када говоримо о структури савременог политичког мита у Србији, полазимо од претпоставке да мит који може добро да комуницира са јавношћу мора да садржи елементе који се могу препознати у Косовском миту као својеврсном архетипу.

Наравно, то не значи да на било који начин желимо, нити је то могуће, да Косовски мит сведемо на његову политичку димензију. Вредно је упозорење Милене Пешић која је указала на различите покушаје да се Косовски мит, који представља сложену духовну целину ”која одражава разне ступњеве српске колективне свести, као и различите нивое духовног памћења” сведе на његову политичку димензију (Пешић, 2018).

Но, управо отвореност структуре Косовског мита која утиче на његову виталност доприноси и могућности да се различити савремени политички митови релативно лако повезују са његовим различитим елементима⁸.

Као најважнији елементи Косовског мита могу се препознати сам Косовски бој, неравноправан однос снага⁹, погибија кнеза Лазара, неслога српских велможа, свето жртвовање Милоша Обилића, пораз и губитак слободе и државе, издаја Вука Бранковића итд. Сви ови елементи епске структуре, који су се преносили усменим предањем надовезивали су се на језгро историјских чињеница, а око њих је, како каже Пешић, формирана митска структура. За нашу тему посебно је важно запажање да ”Метафизичко-хришћански сегмент косовског мита заснован је на „тензији између земаљског и небеског, човечанског и божанског, пролазног и вечног“ чиме се искупљује грех неслоге. Тиме и војни пораз и његова главна последица – западање у турско ропство добијају исто значење прочишћења кроз страдање” (Пешић, 2018).

---

8 „Разнородност слојева и извора“ косовског културолошког мита разлог је због које се синкретизам сматра његовом основном структурном одликом (Пешић, 2018:32).

9 Разговор Косанчић Ивана и Милоша Обилића у песми Косанчић Иван уходи Турке, где Иван између осталог каже: Све ми да се у со претметнемо, не би Турком ручак осолити...

На сличан начин могло би се рећи да се око 5. октобра као историјске чињенице плете митска структура која, што време више одмиче, све мање подсећа на саме догађаје који су обележили тај дан.

Ако се фокусирамо на три медијски најважнија извора којим је обележена двадесетогодишњица - филм *Дан наде, специјална емисија Отета победа*¹⁰ и дебата у *Тирилицу* видећемо на који начин елементи присутни у Косовском миту могу да се препознају у приповести о 5. октобру.

У емисији *Отета победа*, видео материјал на коме се виде демонстранти који се туку са полицијом у покушају да пробију кордон на Ибарској магистралу праћен је коментарима тадашњег подпредседника ДС Зорана Живковића и функционера Демохришћанске странке Милана Ст. Протића. У њиховим изјавама, осим сентименталног осврта, посебно се издваја став да је 5. октобар "најважнији дан у модерној српској историји од Карађорђа до данашњих дана" (Живковић)¹¹. Овако некритичан став према модерној српској историји, код некога за кога се претпоставља да би морао да познаје ту област, не може се тумачити на другачији начин него митотворачким мотивима.

У први план учесници емисије истичу стереотипе да је реч о борби за поштење и правду као и за будућност деце. С друге стране, Милошевић као главни противник, повезује се са крађом и описује се као "зло". Управо представа о 5. октобру као дану борбе између добра и зла, што је незаобилазан мотив свих митова, представља и један од кључних елемената тог наратива (Живковић, Кесић, Миливојевић итд.).

Интересантно је да се улоге Коштунице и Ђинђића, такође, виде у митотворачком обрасцу. Протић Коштуницу види као победника, а Ђинђића као мученика. Дуализам између ове двојице лидера, који се у различитих сведочењима

10 5. октобар - две деценије, Отета победа, Н1, 5.10.2020.

11 Готово идентичну оцену у истој емисији даје и Филип Швам. Тешко се отети утиску да овде није реч само о пукој неинформисаности и необјективности. Ако се имају у виду: Други српски устанак, Берлински конгрес и стварање модерне српске државе, одлазак Турске војске из Србије, настанак и нестанак Југославије, два светска рата, социјалистичка револуција и безброј других догађаја који и епохално и емотивно вишеструко надилазе 5. октобар, онда је јасно да се иза тако неутемељених изјава крије пре свега митотворачка намера.

разрешава у зависности одличних и идеолошких преференција овде је разрешен на начин који није реткост у нововековним митским творевинама - ”увођењем двојних јунака - светог и световног - при чему је народна традиција била јача од црквене, те је и свети ратник пасао мач и учествовао у бојевима. Народни (световни) митски јунак је , ипак, био подређен светом ратнику, јер је на потоњем лежао избор и одлука (Артур - Ланселот, Лазар - М. Обилић). (Милијић-Субић, 2009) Ми бисмо овде додали Коштуница - Ђинђић.

Мученички ореол Ђинђићу, је несумњиво дала његова смрт, али ту се не завршава сличност која се може повезати са ликом Обилића. И он, наиме, служећи се лукавством обезглављује Милошевића, најпре тако што успева да се, вече пре одлучујуће ”битке”, увуче у табор непријатеља и са командантом јединице за специјалне операције склопи договор о ненападању, што је равно обезглављивању најубојитијих снага противника. Поред тога, у свим приповестима се истиче његова централна улога у изручењу Милошевића Хагу, што је еквивалентно убиству Мурата у Косовској бици. Најзад, Жарко Кораћ истиче да је Ђинђић убијен ”због демократије”, дакле због вишег идеала попут Обилића који се жртвовао да би сачувао оклеветану част. Наравно, временске и просторне координате су сасвим небитне у митотворачкој нарави те у том смислу није ни потребно трагати за логичким и чињеничним следом догађаја.

У нарави осталих учесника ових емисија, често се помиње састанак 10. јануара 2000. на коме је формиран ДОС. На тој својеврсној ”кнежевој вечери” централну улогу има Вук Драшковић, који попут свог имењака из средњег века представља - у том тренутку најмоћнијег великаша, односно лидера који има највећу подршку опозиционо расположених грађана. Његов изостанак са демонстрација 5. октобра еквивалентан је недоласку Вука Бранковића на Бој на Косову. Кнежева клетва „Ко не дође на бој на Косово —од руке му ништа не родило: ни у пољу бјелица пшеница, ни у брду винова лозица!” може се повезати са политичком судбином Вука Драшковића чија политичка каријера након 5. октобра убрзано иде силазном путањом. Па, ипак, мотив издаје се не ограничава на личност и улогу Вука Драшковића. Он је

присутан и везује се и за остале учеснике 5. октобра, а често за самог Коштуницу чије понашање одмах након 5. октобра отвара сумњу да је издао идеале и направио компромис са Милошевићем. У сваком случају, мање је важно за кога се издаја везује, од саме чињенице да се слом 5. октобра у данашњим сећањима повезује са издајом као таквом.

Следећи елемент који се у свим приповестима о 5. октобру истиче у први план је разједињеност лидера опозиције. Сличност са Косовском миту у коме је једна од централних тема разједињености "великаша" је више него очигледна. У основи, у оба случаја, разједињеност се, поред издаје, види други као кључни разлог за "пораз". Занимљиво, да је без обзира на чињеницу да је након 5. октобра ДОС преузео власт, у сећањима учесника тог догађаја и каснијих носиоца власти, исход тог сукоба из данашње перспективе схваћен као пораз. Наиме, готово сви саговорници истичу да пораз наступио већ сутрадан након 5. октобра. Изостанак такозваног 6. октобра који је требало да буде потпуни раскид са претходним периодом - ма шта то значило, у сећањима интервјуисаних учесника тог догађаја се види као пораз револуције. У том смислу индикативно је да већину саговорника у овим емисијама чине они који 5. октобар виде као недовршену револуцију. Изостанак темељних реформи¹², као и изостанак лустрације, наводе се као аргументи за пораз 5. октобра. Изостанак ових револуционарних аката се види се као последица разједињености и неслоге међу опозиционим лидерима. Разлог те разједињености се види различито. Неки га везују за различите визије развоја - легалистичку и револуционарну, за коју се тврди да се исказала већ 6. октобра. Други указују да су дубоке поделе постојале и пре 5. октобра, а да је једини заједнички именитељ био циљ - рушење Милошевића. Када је тај циљ остварен распао се и савез. Трећи указују да је однос према изручењу Милошевића Хашком трибуналу био камен раздора, четврти наводе личну нетрпељивост и сујету лидера ДОС итд. Но, за сам

---

12 Као најчешће помињани проблеми и разлози за промену власти пре 5. октобра апострофирани су закони о Универзитету и медијима. Интересантно је да је за промену ових закона било потребно да прође две, односно шест година од доласка ДОС на власт.

митотворачки наратив то је мање битно. Важан је сам мотив - разједињености носиоца покрета који се недвосмислено уклапа у Косовски мит.

Посебно важан елемент у стварању петооктобарског мита је пораз и губитак извојеване слободе и демократије. Мада, као што је речено, за многе учеснике у стварању мита пораз представља већ сам изостанак обрачуна са носиоцима власти у претходном режиму¹³, односно такозваног 6. октобра, тај се датум више види као увод у пораз који дефинитивно наступа 2012. године доласком на власт оних политичких опција које су поражене 5. октобра. Истина, тај повратак је такође више плод маште него чињеница. Не само да кључни људи који су водили државу пре петог октобра нису ни на који начин део данашње "номенклатуре" већ су и програми и политичке поруке странака које чине данашњу власт суштински различите од порука које су легитимисале носиоце власти пре 5. октобра. Заправо, у економском погледу управо данашња власт чини убрзане и велике кораке у правцу који је трасиран променама 5. октобра. Но, као што је речено, чињенице нису кључне за успех мита већ његова укореењеност у архетип. У том смислу, идеја пораза је изузетно битна за стварање успешног мита. Заправо могло би се рећи да управо та чињеница даје пун смисао митологизацији 5. октобра јер, као што је речено, идеја пораза са собом носи димензију прочишћења. С једне стране, поновимо, функција тог мита је мобилизација за поновни устанак, а са друге стране, пораз - сам по себи чини кључни елемент Косовског мита и заокружује структуру петокотобарског мита.

Зато је могуће да се један политички поредак изједначи са слободом, а разлика у политичким опредељењима да послужи као основ за поделу на "вернике" и "невернике", односно носиоце добра и протагонисте зла¹⁴.

---

13 И овај наратив је део мита. Наиме, ако се има у виду да су готово сви носиоци значајних државних функција били изручени Хашком трибуналу, да су функције у јавним и привредним предузећима изгубили сви дојучерашњи директори нејасно је шта је заправо 6. Октобар требало да подразумева више од тога?

14 У том смислу мит о 5. октобру није само утемељивачки мит, већ и мит о демократији (Физингер, 2020: 8) који има за циљ подстицање промена.

НОСИОЦИ МИТА О 5. ОКТОБРА

Теза о митологизацији 5. октобра не може бити заокружена без представе о ствараоцима тог мита. Када је о политичким митовима реч, блиски смо ставу да савремени митови настају као осмишљена активност друштвених организација и преносе се путем књижевних дела, музике, филмова, телевизијских серија и емисија, новинских колумни итд. Митове стварају лидери мишљења. То могу бити интелектуалци али и стручна лица окупљена око различитих центара моћи. Наравно, сам процес комуникације у савремено доба није једносмеран, те у том смислу обликовање митова подлеже различитим утицајима који нису и не морају бити планирани. Утицај друштвених мрежа, такође, не треба занемарити јер оне делују на исти начин као што је својевремено народно предање обликовало основне идеје које су настајале у круговима око цркве, дворова, државних институција или разних интелектуалних кружока.

Када је реч о реактуелизацији Косовског мита током 80-их година прошлог века не можемо се сложити са ставом да ”Њега нису измислили српски националисти већ акција, односно политички догађаји на Косову и Метохији, док је реакција српске интелигенције била природан и неминован процес” (Башчаревић, 2018). Управо тај процес је оно што чини стварање мита. Политички догађаји, могу бити интерпретирани на овај или онај начин, а управо њихова интерпретација чини садржај мита. У том смислу реактуелизацију Косовског мита током 80-их година прошлог века чине управо оне институције које Башчаревић наводи у свом раду, а то су Српска академија наука и уметности, Удружење књижевника Србије итд. Рад на стварању мита био је видљив голим оком, односно погледом на излоге књижара који су били преплављени књигама које су већ у наслову биле бремените националним садржајем, галерије у којима су излагана и популарисана дела са националним мотивима итд.

На сличан начин могуће је идентификовати ствараоце мита о 5. октобру. Фондације које организују и финансирају скупове, организације цивилног друштва које су носиоци пројеката, телевизијске станице које медијски подржавају

те садржаје и продуцирају емисије и филмове одређеног садржаја.

У том смислу либерално-демократски мит о 5. октобру не настаје као спонтана приповест или жеља народа да живи у оваквом или онаквом политичком поретку, већ се ствара према одређеном сценарију који се супротставља неоконзервативном наративу који доминира у јавном дискурсу. Што је сценарио мање очигледан тиме мит има више шанси да се приближи ширем кругу људи¹⁵. Такође, да би осигурао будућност важно је да мит буде пријемчив припадницима нових нараштаја. Интересантно је да је у обе емисије посвећене 5. Октобру по један сегмент био посвећен повезивању овог датума са генерацијом рођеном у то време. У оба случаја део емисија је посвећен исказима лица која су рођена тог дана. Њихови коментари и погледи на 5. октобар, наравно, ни на који начин не могу да осветле ни један аспект тог догађаја, али могу да га повежу са данашњом младом генерацијом.

ЗАКЉУЧАК

У фарси која би се могла одиграти на основу сећања протагониста петооктобарских догађања, улога Мурата била би намењена Слободану Милошевићу. Цар Лазар би се отеловио у лику Војислава Коштунице, а Ђинђићу који симболички убија Милошевића, припала би улога Обилића. Вук Драшковић, најмоћнији великаш који се оглушио о позив за учешће у боју, играо би имењака Бранковића, а остале витезове окупљене на кнежевој вечери играли би лидери ДОС-а.

С друге стране, елементе истог мита користили су на директнији начин и противници ДОС. Томе им је на руку ишла чињеница да је Слободан Милошевић изручен хашком трибуналу на Видовдан. На то се надовезао и израз

---

15 У свим емисијама била је присутна тенденција да се разговор о том дану зачини сведочењима представника тадашње власти. Изузетак у том смислу представља специјална емисија телевизије Н1 на којој је, без обзира на изостанак погледа с друге стране, водитељка емисију закључила речима да су у њој презентова различита гледишта.

”досманлије” који је широко коришћен за постпетооктобарску власт. Ипак, демитологизација није отишла даље од ових пар досетки¹⁶ и не може се поредити са митологизацијом Петог октобра.

Ипак, макар неуспео, овај покушај демитологизације показује како исто митско наслеђе може послужити у идеолошки различите сврхе, односно за (де)конструкцију различитих нових митова.

Поред тога свега наведеног, митологизација 5. октобра се огледала и у ”ретуширању” многих историјских чињеница. Тако се у конструкцији петооктобарског мита, посебно последњих година, очигледна минимизација па чак и негирање стране помоћи. Чедомир Јовановић, на пример, у емисији Ћирилица улогу ”страних амбасада” и укупне стране помоћи представља у потпуно другачијем светлу. Слично је и са улогом криминалних кланова о којима готово више нико и не говори мада је позната њихова улоге не само у петооктобарским догађајима већ и током изручења Милошевића Хагу.

Етнолози су показали да митови имају огромну манипулативну моћ у рукама моћних, али и да могу служити одржавању духа и вере у ”боље сутра” оних који се осећају потлаченима. Управо је петооктобарски мит показао своју улогу у обе ове димензије.

Митологизација и демитологизација су две стране истог процеса у коме се историјски догађаји трансформишу у симболичке конструкције које постају битан елемент политичке борбе за реализацију интереса различитих група. Митови добијају патину и као мемораблије траже везу и преносе се на нове генерације (на пример ”сећања” оних који су рођени тог дана).

Деконструкција митова, сасвим је друга ствар која се не тиче само откривања функције митова већ, пре свега, ставља митске догађаје у историјски контекст. Оно што недостаје у свим емисијама, као и у већини излагања на конференцијама јесте, као што је већ истакнуто, стављање догађаја везаних за 5.

16 Много ефикаснији у покушају да осујети митологизацију 1968. био је СКЈ који је успео да као најважнију икону тог покрета истакне свог истакнутог члана Вељка Влаховића.

октобар у шири друштвени и историјски контекст¹⁷. Недостаје веза са економским, социјалним, унутрашње политичким и спољно политичким процесима. Мада је написано доста радова о променама у којима се анализира улога различитих друштвених група, они се потпуно игноришу у освртима на 5. октобар. Управо изостанак озбиљне анализе додатно сведочи о митотворачкој функцији подсећања на 5. октобар.

Пети октобар 2000. је, из тог угла посматрано, историјски неминовно, али закаснило укључивање Србије у капиталистичку "транзицију" земаља средње и источне Европе и у економску глобализацију којој се нису одупрле ни много веће и снажније земље. Уклањање препрека токовима приватизације, либерализације и дерегулације који и данас убрзано теку била је кључна историјска последица 5 октобра, међутим, такви закључци се не уклапају у мит о 5. октобру.

РЕФЕРЕНЦЕ

Антонић, Слободан. 2020. „О карактеру 5. октобра - револуција али кава?“, у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. 2020. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд

Башчаревић, Иван. 2016. *Однос српске интелигенције осамдесетих година двадесетог века према Косовском миту као топосу националних интереса*. Докторска дисертација

Вукомановић, Милан. 2002. „Значење и функције мита“. *Источник*. бр. 41 (стр. 97-104)

Гавриловић, Дарко и други 2009. *Митови национализма и демократија*. Нови Сад. https://www.chdr-ns.com/pdf/mitovi_nacionalizma_i_demokratija.pdf

Деспотовић, Љубиша и други. 2010. *Митови епохе социјализма*, https://www.chdr-ns.com/pdf/knjiga_mitovi_epohe_socijalizma.pdf

Докумантарни филм, *Дан једне наде*, емитован на РТС1

---

17 Проблем са покушајем да се митологизује 5. октобар је у томе што он није наишао на већу пажњу јавности. Интересантно је да испод вести о догађајима посвећеним обележавању 5. октобра најчешће није било коментара читалаца.

5.10.2020.

- Ђурковић, Миша. 2020. „Биланс петог октобра“, у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. 2020. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд
- Ејдус, Филип. 2020. „Неуспешна демократизација сектора безбедности у Србији“, у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. 2020. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд
- Емисија Тирилица - 20. година 5. октобра - неоткривене тајне, епилог и наслеђе, емитована на ТВ. Хепи 5.10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=7tHLoHmAtSw>
- Емисија *Пети октобар, две деценије - Отаџина победа*, емитована на телевизији Н1, 5.10.2020.
- Клеут, Јелена. 2020. „Отвореност медијског система према организацијама цивилног друштва двадесет година после петооктобарских промена“, у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. 2020. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд
- Лич, Едмунд, 1982. *Клод Леви Строс*, Просвета, Београд
- Матић, Милан. 1984. *Мит и политика*, Београд. Радничка штампа
- Милијић-Субић, Дејана. 2009. „Злоупотреба митске свести у савременој политици“, *Република*, бр. 462-463.
- Орловић, Славиша. 2020. Уводна реч и напомене у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд
- Павловић, Душан. 2020. „Заробљена држава и хибридни режим двадесет година после 5. октобра“, у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. 2020. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд
- Пешић, Милена. 2018. „Косовски мит: Између апотеозе и редуktivних тумачења“, *Политичка ревија*, бр. 4, стр. 25-44.
- Пудар-Драшко, Газела, Делибашић Балша. 2020. „Отпор ка политици“ у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд

- Рајшић Љиљана, 2000. „Митови двадесетог века“, *Теме*, бр. 3-4
- Спасојевић Душан и Лончар Јелена. 2020. „Медијска слика о 5. октобру између оспоравања и заорава“, у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд
- Стојадиновић Миша, Гордић Миодраг. 2016. „Политички мит као облик друштвеног и политичког отуђења“. *Српска политичка мисао*. бр. 4, стр. 51-65.
- Физингер, Клаус. 2020. „Уводна реч“ у Орловић, Славиша и Ковачевић, Деспот. 2020. *Двадесет година 5. октобра*. ФПН, Београд
- Ципек, Тихомир. 2012. Функција политичког мита. О користи митског за демократију. *Анали хрватског политолошког друштва*, бр 1.

Vladimir Vuletic

MYTHOLOGIZING OCTOBER 5TH

Resume

The text analyses the ways in which the twentieth anniversary of October 5 was marked in public. After several years of declining interest in the event, this year's anniversary attracted unusually high levels of interest, seen through many TV programs, conferences and gatherings which evoked memories of the event and analysed its different aspects. By observing and analysing the contents of these events, we examined the assumption that they were used to mythologize the event. The paper examines the function, structure and the protagonists of the October 5 myth.

Keywords: myth, October 5th, revolution, Kosovo's myth.

---

* Овај рад је примљен 27. фебруара 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. марта 2021.године.